

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HẰNG

**VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG TRUYỆN CƯỜI
DÂN GIAN NGƯỜI VIỆT**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HẰNG

**VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG TRUYỆN CƯỜI
DÂN GIAN NGƯỜI VIỆT**

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS NGÔ THỊ THANH QUÝ

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan Luận văn Thạc sĩ “*Văn hóa ứng xử trong truyện cười dân gian người Việt*” dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Ngô Thị Thanh Quý là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi, kết quả trong Luận văn là trung thực, chưa được công bố. Nếu sai, tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Người thực hiện

Nguyễn Thị Hằng

LỜI CẢM ƠN

Luận văn Thạc sĩ chuyên ngành Văn học Việt Nam được hoàn thành tại Đại học Sư phạm Thái Nguyên. Có được Luận văn này em xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc tới PGS.TS Ngô Thị Thanh Quý, người đã trực tiếp hướng dẫn, giúp đỡ, dìu dắt em với những chỉ dẫn khoa học quý báu trong suốt quá trình triển khai, nghiên cứu và hoàn thành Luận văn “*Văn hóa ứng xử trong truyện cười dân gian người Việt*”.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy, cô giáo trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên; Ban chủ nhiệm khoa, phòng Đào tạo trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên; Thư viện trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, Trung tâm học liệu - Đại học Thái Nguyên; Thư viện Quốc gia Việt Nam đã tạo điều kiện và giúp đỡ em trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy, cô giáo đã trực tiếp giảng dạy và truyền đạt những kiến thức khoa học chuyên ngành Văn học Việt Nam cho em trong thời gian qua.

Em xin gửi lời cảm ơn sâu sắc tới gia đình, bạn bè và các bạn học viên lớp Văn học Việt Nam K23 trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã động viên, giúp đỡ em trong thời gian thực hiện Luận văn.

Mặc dù đã có nhiều cố gắng để thực hiện Luận văn song chắc chắn vẫn còn những thiếu sót. Em rất mong nhận được sự góp ý của thầy, cô giáo để Luận văn được hoàn chỉnh hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Tác giả Luận văn

Nguyễn Thị Hằng

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	iii
DANH MỤC VIẾT TẮT.....	iv
DANH MỤC CÁC BẢNG	v
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
4. Mục đích nghiên cứu	9
5. Phương pháp nghiên cứu	10
6. Kết cấu của luận văn.....	10
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CHUNG VỀ VĂN HÓA ỨNG XỬ VÀ TRUYỆN CƯỜI DÂN GIAN CỦA NGƯỜI VIỆT	11
1.1. Văn hóa - văn hóa ứng xử	11
1.1.1. Khái niệm văn hóa.....	11
1.1.2. Khái niệm văn hóa ứng xử	14
1.2. Thể loại truyện cười.....	18
1.2.1. Khái niệm truyện cười	18
1.2.2. Khái quát nội dung và nghệ thuật truyện cười	20
1.3. Mối quan hệ giữa văn học và văn hóa	24
1.3.1. Văn hóa và văn học luôn song hành.....	24
1.3.2. Văn hóa và văn học tác động qua lại lẫn nhau	25
1.3.3. Những giá trị văn hóa được phản ánh trong truyện cười	26
Tiểu kết chương 1	27
Chương 2: VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG TRUYỆN CƯỜI DÂN GIAN CỦA NGƯỜI VIỆT TRÊN PHƯƠNG DIỆN NỘI DUNG	29
2.1. Văn hóa ứng xử thể hiện trong các mối quan hệ gia đình.....	29

2.2. Văn hóa ứng xử thể hiện trong các mối quan hệ xã hội	44
2.3. Văn hóa ứng xử thể hiện trong mối quan hệ với bản thân	56
Tiểu kết chương 2	66
Chương 3: VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG TRUYỆN CƯỜI DÂN GIAN	
CỦA NGƯỜI VIỆT TRÊN PHƯƠNG DIỆN NGHỆ THUẬT	68
3.1. Cốt truyện - Bài học về văn hóa ứng xử.....	68
3.2. Tình huống - Hoàn cảnh giao tiếp ứng xử.....	70
3.3. Nhân vật - Phản ánh văn hóa sinh hoạt đời thường.....	72
3.3.1. Văn hóa đặt tên nhân vật	72
3.3.2. Văn hóa xưng hô giữa các nhân vật	74
3.3.3. Ngoại hình, cử chỉ, hành động.....	77
3.4. Ngôn ngữ - Những kí hiệu văn hóa	79
3.4.1. Ngôn ngữ hài hước	79
3.4.2. Ngôn ngữ châm biếm	80
3.4.3. Ngôn ngữ đả kích.....	81
Tiểu kết chương 3	83
KẾT LUẬN	85
TÀI LIỆU THAM KHẢO	88

DANH MỤC VIẾT TẮT

GS	: Giáo sư
Nxb	: Nhà xuất bản
PGS	: Phó giáo sư
THCS	: Trung học cơ sở
THPT	: Trung học phổ thông
Tr	: Trang
TS	: Tiến sĩ

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 2.1. Bảng thống kê các tác phẩm phản ánh mối quan hệ giữa con người với con người trong gia đình của truyện cười dân gian người Việt.....	30
Bảng 2.2. Bảng thống kê các tác phẩm phản ánh những vấn đề xoay quanh mối quan hệ giữa vợ và chồng trong truyện cười dân gian người Việt.....	30
Bảng 2.3. Bảng thống kê các tác phẩm phản ánh mối quan hệ giữa chủ và tớ trong truyện cười dân gian người Việt.....	45
Bảng 2.4. Bảng thống kê các tác phẩm thể hiện mối quan hệ bạn bè trong truyện cười dân gian người Việt	46
Bảng 2.5. Bảng thống kê các tác phẩm phản ánh mối quan hệ giữa giới chức sắc, quan lại và dân trong truyện cười dân gian người Việt...	48
Bảng 2.6. Bảng thống kê các tác phẩm thể hiện mối quan hệ giữa sư sãi, thầy cúng, thầy bói, thầy pháp, thầy địa lí và dân trong truyện cười dân gian người Việt.....	50
Bảng 2.7. Bảng thống kê các tác phẩm thể hiện mối quan hệ giữa thầy đồ, thầy thuốc và học trò trong truyện cười dân gian người Việt	53
Bảng 2.8. Bảng thống kê các tác phẩm thể hiện mối quan hệ với bản thân mình trong truyện cười dân gian người Việt.....	57

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Văn học dân gian giống như một nguồn sữa mẹ dồi dào, ngọt lành và tươi mát nó nuôi dưỡng biết bao tâm hồn người dân Việt Nam qua các thế hệ. Ngay từ khi sinh ra ta đã được nghe những câu hát, những lời ru của bà, của mẹ được đắm mình trong những câu chuyện cổ tích, những truyền thuyết hào hùng của dân tộc. Chất dân gian đó đã giúp mỗi chúng ta lớn dần lên và ngày càng trưởng thành. Nằm trong mạch nguồn của văn học dân gian, truyện cười từ lâu đã để lại dấu ấn sâu đậm đối với người dân Việt Nam không chỉ bởi sự phong phú về số lượng mà còn ở những giá trị văn hóa của thể loại này.

1.2. Truyện cười là những câu chuyện về những hiện tượng đáng cười trong cuộc sống và ẩn sau những câu chuyện đó là những bài học về văn hóa ứng xử không chỉ có giá trị đương thời mà cho tới tận ngày nay. Qua đó cũng thể hiện ước mơ của nhân dân ta luôn mong muốn xây dựng một xã hội tốt đẹp. Có lẽ bởi vậy mà truyện cười trải qua bao thăng trầm của thời gian vẫn có một sức hút mạnh mẽ không chỉ đối với người dân Việt Nam mà còn đối với biết bao nhà nghiên cứu, phê bình văn học.

1.3. Văn hóa là một vấn đề từ lâu đã được rất nhiều người quan tâm nghiên cứu, văn học là một bộ phận của văn hóa. Vì vậy khi nghiên cứu văn học dân gian ta không thể không quan tâm tới văn hóa. Hình ảnh con người với văn hóa giao tiếp ứng xử với thiên nhiên và cộng đồng luôn là những mảng đề tài quen thuộc trong tất cả các thể loại văn học dân gian và truyện cười không nằm ngoài số đó. Đọc truyện cười ta thấy nổi bật lên đó là vấn đề văn hóa ứng xử giữa con người với con người trong cộng đồng và ứng xử với chính mình, vì vậy việc vận dụng các tri thức về văn hóa ứng dụng vào khai thác truyện cười là điều hoàn toàn hợp lý và có cơ sở.

1.4. Truyện cười là một thể loại văn học dân gian đã và đang được đưa vào giảng dạy trong nhà trường phổ thông, thông qua mỗi câu chuyện

cười lại giúp các em học sinh có thêm những ứng xử văn hóa, thêm những bài học để hoàn thiện nhân cách của bản thân. Vì vậy, nghiên cứu “Văn hóa ứng xử trong truyện cười dân gian người Việt” là một hướng đi hứa hẹn nhiều kết quả tốt đẹp không chỉ trên phương diện văn hóa, văn học mà cả trên phương diện giáo dục. Đặc biệt nó lại càng có ý nghĩa hơn khi đất nước ta đang trong thời kì hội nhập với thế giới, văn hóa Việt Nam chịu sự tác động của nhiều nền văn hóa thì vấn đề giao tiếp ứng xử giữa các cá nhân lại càng được quan tâm trong xã hội hiện nay.

Xuất phát từ những nguyên nhân trên, chúng tôi đã lựa chọn đề tài “*Văn hóa ứng xử trong truyện cười dân gian người Việt*” với hi vọng mở ra một hướng đi mới cho cách tiếp cận truyện cười nói riêng và phục vụ cho công tác nghiên cứu, giảng dạy và học tập truyện cười ở các bậc học nói chung.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Một số công trình đã nghiên cứu về truyện cười dân gian Việt Nam

Trong nhiều năm qua đã có không ít những công trình sưu tầm, nghiên cứu về truyện cười, sau đây chúng tôi xin được khái quát một số cuốn giáo trình, chuyên khảo, luận văn, bài báo... tiêu biểu đề cập đến vấn đề nghiên cứu.

- Giáo trình

Các nhà nghiên cứu đã xây dựng những giáo trình có tính chất nền tảng về văn học dân gian, trong đó có thể loại truyện cười đã được một số trường Đại học lựa chọn làm tài liệu giảng dạy cho sinh viên như: *Văn học dân gian Việt Nam* của Đinh Gia Khánh (chủ biên), *Văn học dân gian Việt Nam* (tập 2) của Hoàng Tiến Tựu, *Văn học dân gian Việt Nam* của Nguyễn Bích Hà, *Văn học Việt Nam* của Phạm Thu Yên (chủ biên), *Văn học dân gian Việt Nam* của Vũ Anh Tuấn (chủ biên), *Văn học dân gian những tác phẩm chọn lọc* của Bùi Mạnh Nhị biên soạn, *Văn học dân gian những công trình nghiên cứu* của Bùi Mạnh Nhị... Các tác giả đều nghiên cứu truyện cười trên phương diện thể loại: khái niệm, lịch sử hình thành, cách phân loại, những đặc trưng về nội dung và nghệ thuật.